

УДК 373.5.091.12.011.3-051

Носовець Наталія

ORCID 0000-0003-1536-4870

Кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри педагогіки, психології і
методики технологічної освіти
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: prrtpr@gmail.com

Пискун Оксана

ORCID 0000-0002-9825-8741

Кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології і методики технологічної освіти
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: oks76@ukr.net

Рекурн Оксана

ORCID 0000-0001-5933-3350

Аспірантка кафедри педагогіки,
психології і методики технологічної освіти
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: oksana_rekurin@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ «SELF SKILLS» УЧИТЕЛЯ

У статті проаналізовані поняття «hard skills» (тверді навички), «soft skills» (м'які навички) та self skills особистості. Зазначено, що селф-скілз становлять внутрішнє ядро всіх компетенцій, на яке надбудовуються усі інші. Self skills – це вміння займатися самобудуванням у собі людини та професіонала, це компетенції свого потенціалу та розвитку, творчого будівництва власного життя. Головними self skills для вчителя є: здатність до саморефлексії і самодослідження; вміння визначати цілі і планувати свою роботу; вміння розставляти пріоритети; вміння керувати своїми емоціями і бажаннями; відкритість новому, адаптивність, здатність до постійних змін; здатність надихати своїх учнів на навчання.

Метою статті є теоретичне дослідження змісту поняття «self skills», селфкомпетентність у контексті професійної діяльності вчителя.

Методологія дослідження: визначення понятійно-категоріального апарату дослідження; аналіз і систематизація наукових публікацій і педагогічного досвіду з теми дослідження, інтерпретація та узагальнення результатів.

Наукова новизна полягає в уточненні сутності поняття «self skills» і визначенні значущості даних навичок для розвитку фахівця в педагогічній сфері.

Висновки. Підготовка молодого покоління вимагає від учителів поєднання навичок, які традиційно вважалися рисами хорошого педагога, з новими, необхідними для того, щоб сприяти покращенню життя учнів у XXI столітті. Теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел дозволив зробити висновок про актуальність визначеної проблеми формування self skills майбутніх педагогів, недостатність її розв'язання та необхідність подальшої розробки. У ході дослідження встановлено, що важливими показниками здатності і готовності особистості до дії і змін є наявність навичок самоудосконалення, самоорганізації, самоуправління, адаптації.

Ключові слова: self skills, «hard skills» (тверді навички), «soft skills» (м'які навички), компетенція, компетентність, саморефлексія, особиста продуктивність.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Нинішній етап розвитку світової цивілізації, суспільства, економіки характеризується надзвичайною нестабільністю і невизначеністю. Це викликано стрибкоподібним і важко прогнозованим характером науково-технічного прогресу, за яким просто не встигає соціальний прогрес. Ще донедавна звичайна середньостатистична людина не розуміла своє життя як об'єкт самоуправління, а саму себе як своєрідний інвестиційний проєкт. У нинішніх умовах для людини, яка прагне достойно жити і бути успішною, найважливішими стають саме навички саморозвитку, самоврядування, самовдосконалення і адаптації. Ці навички

нещодавно отримали назву *self skills* – навички розуміння і формування самого себе. Для вчителя ці навички майбутнього є надзвичайно актуальними, адже він безпосередньо готує людей для життя в цьому невизначеному майбутньому. Вчитель сам повинен бути здатним до постійних змін самого себе, тобто бути селфкомпетентним, і вміти формувати цю компетентність у молодих людей – своїх учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток професійно-педагогічної компетентності в своїх роботах досліджували В. Адольф, Н. Бібік, О. Гулай, О. Заблоцька, І. Зимня, А. Марков, О. Овчарук, О. Онопрієнко, Н. Побірченко, О. Пометун, О. Савченко, Л. Спенсер, А. Хуторський та інші вітчизняні та закордонні науковці.

Поняття «*hard skills*» та «*soft skills*» нещодавно увійшли в освітній процес професійної підготовки майбутніх педагогів, але опосередковано вони завжди виступали складовими елементами професіограми вчителя, яка передбачала сформованість таких педагогічних умінь і здібностей: гностичні, проєктувальні, дослідницькі, дидактичні, організаторські, конструктивні, перцептивні, сугестивні, комунікативні, креативні та вміння у галузі педагогічної техніки. Дослідження вітчизняних та закордонних науковців свідчить про те, що формування твердих і м'яких навичок виступають необхідною умовою для забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці та працевлаштування майбутніх фахівців, основним чинником побудови успішної кар'єри й самореалізації.

Дослідженню феноменів «*hard skills*» та «*soft skills*» у професійній діяльності присвячено наукові праці О. Абашкіної, Н. Длугунович, Елісон Дойл (Alison Doyle), Л. Загородньої, К. Коваль, О. Козачінер, В. Муромець, Д. Равена, О. Семенов, Марсель М. Роблес (Marcel M. Robles), Т. Смагіна, Б. Счулз (B. Schulz), І. Тимофєєва, Н. Філатова та інших. Проте поняття «*self skills*» для вітчизняних науковців є порівняно новим і недослідженим. В основному значення і розвиток таких навичок розглядаються в роботах присвячених підготовці менеджерів або ІТ-спеціалістів.

Метою статті є теоретичне дослідження змісту поняття «*self skills*», селфкомпетентність у контексті професійної діяльності вчителя.

Методологія дослідження: визначення понятійно-категоріального апарату дослідження; аналіз і систематизація наукових публікацій і педагогічного досвіду з теми дослідження, інтерпретація та узагальнення результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тема компетенцій і «скіллів» (від англ. *skills* – навички, вміння) сьогодні є однією з найбільш обговорюваних. Сучасні науковці й управлінці намагаються віднайти певну унікальну комбінацію «ключових компетенцій/навичок ХХІ століття», наявність якої у людини забезпечить її успішне виживання в надскладну турбулентну епоху.

Одна з найвідоміших скіллз-класифікацій передбачає існування двох видів компетенцій: хард-скіллз (*hard skills*) та софт-скіллз (*soft skills*). Хард-скіллз («жорсткі» навички) виявляються у професійній діяльності та бізнес-процесах. Софт-скіллз («м'які, гнучкі навички») – мисленнєві, комунікативні, командні та інші – стають у нагоді в більшості життєвих ситуацій.

Але термінологія не нова. У 1959 році армія США почала розробляти науково обґрунтований підхід до підготовки військовослужбовців. У ході розробки дослідники виявили важливість для військовослужбовців не тільки професійних навичок (*hard skills*), але й універсальних компетенцій (*soft skills*), які не піддаються планомірному навчанню.

Розуміння відмінностей між *soft* і *hard skills* було виражено в доктрині «Системи проєктування військової підготовки» 1968 року таким чином: *hard skills* є навичками роботи переважно з машинами, *soft skills* – навичками роботи з людьми і паперами [1].

Досвід виявився гідним уваги, і поступово практика оцінювання скіллів розповсюдилася на інші галузі. В Україну практика оцінювання професійних навичок у сучасному сенсі прийшла не так давно. Однак саме вона стала надійним помічником рекрутерів в оцінюванні потенціалу кандидата.

Так, «жорсткі» навички становлять ядро компетенцій професіонала, а «м'які» доповнюють їх. До жорстких прийнято відносити професійні знання та навички, технічні навички, навички роботи з інструментами, технікою, словом – тобто ті, результат яких можна певним чином виміряти і перевірити. М'які навички складніше відстежити та продемонструвати явно – це емоційний інтелект, комунікативні та організаційні навички, критичне й креативне мислення.

Нещодавно у зв'язку з констатацією наступу цифрової ери та початком Четвертої промислової революції ця класифікація доповнилася новими видами навичок, зокрема діджитал скіллз (*digital skills*) – цифровими навичками. Також активно стали впроваджуватись такі поняття, як селф-менеджмент (самоменеджмент), лайф-компетенції (життєві компетенції).

Тетяна Ковальова, професор МГПУ, стверджує, що термін *self skills* вперше вимовила саме вона [5]. Дійсно, переважна більшість інтернет-публікацій, інтерв'ю та вебінарів з даного питання належить саме їй [3; 4; 5; 9]. Під *self skills* вона розуміє навички побудови себе та турботи про себе. Проте нічого нового в цьому понятті Тетяна Михайлівна не вбачає, адже навички самоосвіти, саморозвитку, самоформування були актуальними завжди.

Не зважаючи на те, що схоже поняття – *self-competence* (самокомпетентність) – було введене американською психологинею Сюзан Хартер (Susan Harter) ще у 1982 році, воно не увійшло у широкий вжиток. Вважається за краще говорити, перш за все, про важливість формування хард- і софт-скіллз, а селф-компетенції залишають поза увагою.

Аргументуючи необхідність розширення бінарної класифікації «хард-» та «софт-скіллз» за рахунок уведення до неї селф-компетенцій Т. Ковальова стверджує, що з філософської точки зору у дихотомії неможливо вловити інноваційний сектор, який завжди перебуває не на одному з фокусів, а

десь на межі. «Хард- і софт-скілз як жорсткі та м'які навички – це явна дихотомія. І якщо ми хочемо зловити інноваційні навички перехідного періоду, в якому ми знаходимося, то маємо потрапити до інноваційного сектора, що знаходиться між цими двома фокусами. А він не позначений! І зрозуміло, що коли ми говоримо про те, які навички потрібні людині в ХХІ столітті, то це не будуть абсолютні хард- та софт-, а це буде якась інша зона. Цю зону ми позначаємо як «селф-скілз», або «культура турботи про себе»... Важливо, що в цьому «селфі» є не тільки «софт», але й «хард» [9].

Ці селф-скілз становлять внутрішнє ядро всіх компетенцій, на яке надбудовуються усі інші. Self skills – це вміння займатися самобудуванням у собі людини та професіонала, це компетенції свого потенціалу та розвитку, творчого будівництва власного життя. І цим потрібно займатися спеціально, оскільки від природи людина є неусвідомленим користувачем самої себе і лише епізодично замислюється про себе та ті вибори, які їй доводиться робити в житті.

Звична модель професійних компетенцій є єдністю hard і soft skills, у якій «жорсткі» навички становлять ядро компетенцій професіонала, а «м'які» начебто доповнюють їх. Жорсткі навички є вузькими, спеціалізованими, їх можна набути за відносно короткий час навчання, і термін їхнього життя буває відносно невеликим. Оскільки ми змушені постійно перенавчатися новому, в кожного з'являється «довгий хвіст» з навичок, якими ми користуємося не щодня, а з нагоди. Рівень «жорстких» навичок легко виміряти. Система освіти звикла фокусуватися саме на розвитку жорстких, прикладних навичок, торкаючись м'яких більш неявним чином або залишаючи їх на самонавчання.

Soft skills складніше відстежити, продемонструвати, оцінити. Сюди відносять навички ефективної соціальної комунікації і поведінки, ініціативність і підприємливість, навички тайм-менеджменту і самоорганізації, критичне мислення і здатність до аналізу й оцінки інформації, адаптивність і гнучкість, креативність, емоційний інтелект, навички самоосвіти тощо. Зміст «м'яких» навичок досить широкий і розмитий.

Т. Ковальова вважає, що в цю групу одночасно входять навички, які часто протирічають одна одній. Тому вона відокремила від соціальних навичок навички, які складають «культуру себе самого», коли людина розуміє, «що саме є моїм», «як я мислю», «які я маю пріоритети», «які мотиви моєї поведінки» і т. ін., назвавши їх self skills [9]. Ці навички називають також екзистенціальними і метанавичками. Вони є ядром особистості, формуються десятиліттями або впродовж всього життя, і їх актуальність посилюється з часом життя.

Метанавички – це здатність людини до придбання та розвитку всіх інших навичок (їх ще називають study skills). Це здатність управляти своїм мисленням та вчитися. Тут мають значення гнучкість мислення, адаптивність до умов, що змінюються, здатність до самоорганізації і самонавчання.

Екзистенціальні навички (власне self skills) характеризують особливості особистості, її характер: наприклад, сила волі, усвідомленість, здатність брати відповідальність та робити вибір, допитливість, гнучкість, доброта, емоційна зрілість, внутрішня мотивація, здатність володіти собою, особиста стійкість (здатність зберігати здоров'я, справлятися зі стресом) тощо.

Одними з головних self skills є саморефлексія (самоусвідомлення) і особиста продуктивність.

Саморефлексія означає відображення людиною за допомогою своєї психіки самого себе у різних аспектах. Іншими словами – це здатність відображати своє відображення. Вона включає в себе здатність усвідомлювати реальний світ і себе у цьому світі – свої бажання, цілі, почуття, ситуації, в яких знаходимося; вміння розуміти самого себе – свої думки, емоції, звички, поведінку, риси особистості. Завдяки розвиненій саморефлексії людина усвідомлює, що її життя, навколишній світ – це в тому числі результат її дій. Як наслідок, розвивається відповідальність за власне життя й всі інші м'які навички.

Саморефлексія відкриває перед людиною нові можливості: з'являється можливість контролювати своє мислення, і людина намагається мислити в правильному напрямку, позбавляється токсичних думок; з'являється самокритика, що дозволяє бачити й об'єктивно оцінювати свої позитивні і негативні сторони, аналізувати їх і проводити роботу над помилками. У процесі саморефлексії відбувається особистісний ріст. Людина змінюється і вчиться на своїх помилках, не повторюючи їх в подальшому [8].

Така селф-навичка, як особиста продуктивність дозволяє людині не потонути у вирі інформації та безлічі завдань. Це здатність визначати пріоритетність завдання, концентруватися на важливих речах, приймати ефективні рішення, працювати з інформацією та керувати особистісними ресурсами. Це навички самоорганізації, самоуправління, самоосвіти і загалом – стратегічний підхід до власного життя [4].

У професійній діяльності вчителя розвинуті self skills забезпечують ефективне, щасливе перебування в професії, уникають професійному вигоранню. Головними self skills для вчителя є: здатність до саморефлексії і самодослідження; вміння визначати цілі і планувати свою роботу; вміння розставляти пріоритети; вміння керувати своїми емоціями і бажаннями; відкритість новому, адаптивність, здатність до постійних змін; здатність надихати своїх учнів на навчання.

Отже, селф скілз – це навички, які можна універсально використовувати протягом всього життя і в різних життєвих контекстах особистості. Вони включають здатність ставити мету і досягати її, самоусвідомлення / здатність до саморефлексії, здатність вчитися / переучуватися, здатність піклуватися про себе, тобто це навички, які лежать в основі успішної професійної діяльності сучасного педагога. Термін затребуваності self skills – все життя людини. Такі навички ніколи не застаріють.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Підготовка молодого покоління вимагає від учителів поєднання навичок, які традиційно вважалися рисами справжнього педагога, з новими, необхідними для того, щоб сприяти покращенню життя учнів у ХХІ столітті. Концепція Нової української школи передбачає зміну ставлення до діяльності педагога шляхом мотивування його до творчості й самовдосконалення через особисту та професійну свободу. Професійний стандарт «Вчитель

закладу загальної середньої освіти», який розроблений на основі трудових функцій педагога, також передбачає перегляд ставлення до професійних якостей педагога та зміни стереотипів розвитку його професійної компетентності.

Теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел дозволив зробити висновок про актуальність визначеної проблеми формування self skills майбутніх педагогів, недостатність її розв'язання та необхідність подальшої розробки. Із зазначеного вище зрозуміло, що важливими показниками здатності і готовності особистості до дії і змін є наявність навичок самоудосконалення, самоорганізації, самоуправління та адаптації.

References

1. Ведишева А. Soft skills. М'які навички для успішної кар'єри майбутнього. URL : <https://taslife.com.ua/blog/soft-skills> (дата звернення: 10.11.2021).
Vedyshva, A. Soft skills. Miaki navychky dlia uspishnoi kariery maibutnoho [Soft skills. Soft skills for a successful future career]. Retrieved from : http://etd.auburn.edu/bitstream/handle/10415/1441/Mitchell_Geana_57.pdf
2. Казачінер О. С. «Hard skills» та «Soft skills» інклюзивно компетентного вчителя іноземної мови. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. С. 153–157.
Kazachiner, O. S. (2019). «Hard skills» ta «Soft skills» inkluzyvno kompetentnoho vchytelia inozemnoi movy [«Hard skills» and «Soft skills» of an inclusively competent foreign language teacher. Innovative pedagogy]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, Vol. 10, 153–157.
3. Ковалева Т. М. Група Self skills как компетентностный язык формирования «онтологической заботы о себе». URL : <https://thetutor.ru/biblioteka/teoriya-i-istoriya/gruppa-self-skills-kak-kompetentnostnyj-jazyk-formirovaniya-ontologicheskoy-zaboty-o-sebe-kovaleva-t-m/> (дата звернення: 10.11.2021).
Kovaleva, T. M. Hruppa Self skills kak kompetentnostnyi yazyk formirovaniya «ontologicheskoi zaboty o sebe» [Self skills group as a competence-based language for the formation of «ontological self-care»]. Retrieved from : <https://thetutor.ru/biblioteka/teoriya-i-istoriya/gruppa-self-skills-kak-kompetentnostnyj-jazyk-formirovaniya-ontologicheskoy-zaboty-o-sebe-kovaleva-t-m/>
4. Ковалева Т. М. Навыки будущего: что развивать, чтобы оставаться конкурентоспособным? URL : <https://otus.ru/journal/navyki-budushhego-chto-razvivat-ctoby-ostavatsya-konkurentosposobnym/> (дата звернення: 15.11.2021)
Kovaleva, T. M. Navyky budushcheho: chto razvyvat, chtoby ostavatsia konkurentosposobnym? [Skills for the future: what to develop to stay competitive?]. Retrieved from : <https://otus.ru/journal/navyki-budushhego-chto-razvivat-ctoby-ostavatsya-konkurentosposobnym/>
5. Ковалева Т. М. Современной системе наставничества недостаточно определений soft и hard skills. URL: <https://utalents.ru/news/2020/05/18/tatyana-kovaleva-sovremennoy-sisteme-nastavnichestva-nesostatochno-opredeleniy-soft-i-hard-skills> (дата звернення :15.11.2021).
Kovaleva, T. M. Sovremennoi sisteme nastavnychestva nedostatochno opredeleniy soft y hard skills [The modern mentoring system lacks definitions of soft and hard skills]. Retrieved from : <https://utalents.ru/news/2020/05/18/tatyana-kovaleva-sovremennoy-sisteme-nastavnichestva-nesostatochno-opredeleniy-soft-i-hard-skills>
6. Коваль К. О. Развитие «soft skills» у студентов – один из важных факторов трудоустройства. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2015. № 2. С. 162–167.
Koval, K. O. (2015). Rozvytok «soft skills» u studentiv – odyn z vazhlyvykh chynnykiv pratsvlashtuvannia [The development of «soft skills» in students is one of the important factors of employment]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu – Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute*, 2, 162–167.
7. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 14.02.2021).
Profesiyniy standart za profesiiami «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» (n.d.) [Professional standard «Primary school teacher of a secondary education institution», «Teacher of secondary school», «Primary school teacher (Associate degree)»]. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
8. Саморефлексія як стрижень освітньої парадигми. URL : <https://osvita.ua/school/method/1967/> (дата звернення: 17.11.2021).
Samorefleksiiia yak stryzen osvitoi paradyhmy [Self-reflection as a cut of the holy paradigms]. Retrieved from : <https://osvita.ua/school/method/1967/>
9. Селф-компетенции как философский камень. URL : https://www.tsu.ru/university/rector_page/self-kompetentsii-kak-filosofskiy-kamen/ (дата звернення: 01.11.2021)
Self-kompetentsyy kak fylosofskiy kamen [Self-competence as a philosopher's stone]. Retrieved from : https://www.tsu.ru/university/rector_page/self-kompetentsii-kak-filosofskiy-kamen/
10. Mitchell G. Essential soft skills for success in the 21st century workforce as perceived by Alabama business/marketing educators. URL : http://etd.auburn.edu/bitstream/handle/10415/1441/Mitchell_Geana_57.pdf (дата звернення: 20.11.2021).

Nosovets N.

ORCID 0000-0003-1536-4870

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Pedagogy, Psychology and
Methodology of Technological Education,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: ppmtpr@gmail.com

Pyskun O.

ORCID 0000-0002-9825-8741

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Pedagogy,
Psychology and Methodology of Technological Education,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: oks76@ukr.net

Rekun O.

ORCID 0000-0001-5933-3350

Postgraduate Student at the Department of Pedagogy,
Psychology and Methodology of Technological Education,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: oksana_rekun@ukr.net

THEORETICAL RESEARCH OF THE CONCEPT «TEACHER'S SELF SKILLS»

The article analyzes such concepts as «hard skills», «soft skills», and «self skills» of the individual.

It is noted that self-skills are the inner core of all competencies based on it. Self skills are the ability to engage in the self-construction of a person and a professional. This is the competence of their potential and development and the creative construction of their own lives. The leading self skills for a teacher are the ability to self-reflection and self-research; ability to set goals and plan their work; ability to set priorities; ability to control their emotions and desires; open-mindedness, adaptability, ability to constant change; the ability to inspire their students to learn.

The aim of the article is a theoretical study of the content of the concept «self skills», self-competence in the context of teachers' professional activities.

Research methodology: *definition of the conceptual and categorical apparatus of research; analysis and systematization of scientific publications and pedagogical experience, interpretation, and generalization of results.*

The scientific novelty is to clarify the essence of the concept «self skills» and determine the importance of these skills for professional development in the pedagogical field.

Conclusions. *Preparing the younger generation requires teachers to combine skills that used to be considered traits of a good teacher with new ones needed to help improve students' lives in the 21st century. The concept of New Ukrainian School envisages a change in the attitude to the teachers' activity by motivating them to creativity and self-improvement through personal and professional freedom. The professional standard «Teacher of secondary education», based on the labor functions of the teacher, also offers to revise the attitude to the professional qualities of the teacher and change stereotypes of his professional competence.*

Theoretical analysis of scientific and pedagogical sources allowed us to conclude that the problem of forming self-skills of future teachers is vital. This problem has not been investigated enough to solve all the issues, and it needs further development. From the above, it is clear that essential indicators of the ability and willingness of the individual to act and change are the skills of self-improvement, self-management, and adaptation.

Keywords: *self skills, hard skills, soft skills, competence, competency, self-reflection, personal productivity.*

Стаття надійшла до редакції 25.11.2021 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **О. К. Проніков**